

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ

Ігор СПІНУЛ (Кіровоград)

У статті автор пропонує аналіз теоретичних засад дослідження розвитку творчих здібностей майбутніх учителів хореографії та визначення показників її компонентів, що характеризують рівень розвитку творчих здібностей особистості

В статье автор предлагает анализ теоретических основ исследования развития творческих способностей будущих учителей хореографии та определения показателей и компонентов, характеризующих уровень развития творческих способностей личности

Ключові слова: творчість, творча особистість, творчий потенціал особистості, творчі здібності, творчі здібності майбутнього вчителя хореографії

Постановка проблеми. В умовах культурного та духовного розвитку України проблема професійної підготовки майбутнього вчителя набуває першорядного значення. Сучасній школі потрібні вчителі, які спроможні виконувати свої професійні обов'язки на високому рівні, підходити творчо до навчання й виховання дітей, що актуалізує дослідження проблеми розвитку творчих здібностей майбутніх учителів.

Важливо, що проблеми творчої діяльності особистості (С. Гольдентріхт, Е. Громов, О. Лілов, С. Мельничук, Н. Толкачова, О. Фортова та ін.) пов'язують з естетичною природою творчості, як вагомого чинника професійної підготовки майбутнього вчителя.

Екстраполуючи окреслене вище на площину процесу фахової підготовки майбутніх учителів хореографії зазначимо, що специфікою хореографічно-педагогічної освіти, сутність якої полягає у процесі та результаті духовно-практичного осягнення мистецтва танцю зорієнтованого на розвиток особистості, є необхідність спрямування педагогічного процесу на спеціальну естетичну підготовку та формування творчих здібностей майбутнього вчителя хореографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблеми підготовки педагогічних кадрів, формування їхнього творчого потенціалу, розвитку важливих творчих здібностей, якостей, умінь, стилю мислення, діяльності висвітлюються в багатьох наукових дослідженнях. Серед них визначаються певні напрями, що відображають окремі аспекти: питання професійної підготовки вчителів (І. Зязюн, О. Дубасенюк, Н. Кічук, Т. Люріна, В. Семиченко, С. Сисоєва та ін.); вивчення творчої особистості, її потенційних можливостей, здібностей, властивостей, характерних рис (Б. Ананьєв, М. Бердяєв, Д. Богоявленська, В. Рибалка та ін.); дослідження ефективних шляхів і методів розвитку творчої особистості в умовах естетичної діяльності (Н. Миропольська, Г. Падалка, Л. Хлебнікова та ін.); формування духовного потенціалу студентської молоді у процесі професійної підготовки (В. Воєводін, О. Олексюк, М. Ткач). Значний інтерес викликають роботи науковців і практиків О. О. Абдулліної, В. В. Андрієвської, Ю. К. Бабанського, Є. П. Белозерцева, В. І. Загвязинського, В. О. Кан-Калика, В. В. Сагарди, М. І. Шкіля та інших, де висвітлюються проблеми підготовки студентів педагогічного ВНЗ до професійної діяльності, вивчаються умови формування і розвитку творчості вчителя тощо.

Проте аналіз стану фахової підготовки майбутніх учителів хореографії дозволив виявити ряд суперечностей, які мають місце у процесі формування творчих здібностей майбутніх фахівців, а саме: між необхідністю розвитку творчих можливостей особистості учня та недостатнім рівнем підготовки до такої діяльності майбутнього вчителя хореографії; між традиційним розумінням творчого потенціалу як інтегративної основи фахової підготовки вчителя хореографії й недостатньою розробленістю педагогічних технологій, спрямованих на створення умов для розвитку у нього відповідних творчих здібностей.

Формулювання цілей статті. Висвітлити сутнісні характеристики розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя хореографії у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Традиційно творчість визначають як діяльність, що породжує щось нове, оригінальне на основі реорганізації попереднього досвіду та формування нових комбінацій знань, умінь.

Н. Кичук розглядає творчість як складне і водночас комплексне явище, зумовлене всім розмаїттям соціально-психологічних і психолого-фізіологічних передумов; умова становлення, самопізнання і розвитку особистості; важлива форма людської практики, активізації потенціалу суб'єкта в процесі особистісних змін. Творчий потенціал виражається в різних видах активності людини: пізнавальній, світоглядній, трудовій, комунікативній і емоційній [3]. Саме творча діяльність людини робить її особистістю.

Внутрішнім потягом до творчості стає особливий динамізм усіх якостей та властивостей особистості, здатних реалізуватися у конкретному творчому акті. Саме цей динамізм і є основним змістом поняття, яке прийнято називати творчим потенціалом.

Проблема творчого потенціалу людини розглядається у роботах багатьох дослідників творчості. Зокрема, це питання стало предметом пильної уваги О. Клепікова та І. Кучерявого. Вони наголошують, що дослідження творчого потенціалу особистості набуває особливої актуальності в сучасних умовах. На їх думку, творчий потенціал – «...інтегральна властивість у вигляді здібності, що – дає людині здійснювати предметну діяльність, і за допомогою якої вона може вирішувати практичні завдання» [4, 54]. За своїми витоками ця властивість людського індивіда є результатом природної й соціальної активності, зовнішнім виявом якої виступає праця або діяльність, що органічно включає свідомість і спілкування.

Процес творчості присутній у всіх сферах людської діяльності. Та найширше творчо виразити свою індивідуальність людина здатна лише у мистецтві. В. Сухомлинський вважав, що мистецтво – це час і простір, в якому живе краса людського духу. На думку великого педагога мистецтво випрямляє душу так, як гімнастика випрямляє тіло. Саме через пізнання цінностей мистецтва людина пізнає людське в людині та підносить себе до прекрасного.

На думку Ошо, творчість – це свобода створювати, свобода бути, свобода співати свою пісню, танцювати свій танець. Він стверджує, що тільки творчі люди знають неповторність життя: у них є очі, щоб бачити, вуха, щоб чути, і серця, щоб відчувати [7, 67].

Великий балетмейстер М. Фокін наголошував, що без творчості немає мистецтва. Творчо ми повинні підходити до викладання хореографії, до процесу постановки та виконання танцю.

Про можливість відступу від шаблонів у викладанні хореографії писав у своїй книзі «Листи про танець» відомий балетмейстер-реформатор кінця XVIII – початку XIX століття Ж. Новер. Крім того, він розглядав проблему дефіциту хороших учителів, неухважність педагогів до учнів та шаблонність викладання. Ж. Новер був прихильником творчого підходу до педагогічної діяльності, рекомендував учителям не нав'язувати учням власну манеру виконання, а учням – не копіювати інших, творчо самовиражатись, наслідуючи природу.

На думку І. Волкова, для будь-якої творчої діяльності необхідною є наявність у людини таких якостей: нахилів до даного виду діяльності, здібності до швидкого навчання, розумової активності, кмітливості й винахідливості; прагнення добувати знання, необхідні для виконання конкретної практичної роботи; самостійності при виборі й розв'язанні задачі; працелюбності; здатності бачити загальне, головне в різному й різне в подібних явищах; потреби у постійному підвищенні кваліфікації. Він вважає, що особистість «треба вчити й розвивати всебічно, щоб дати можливість виявитися її прихованим, можливо дуже глибоко, здібностям»[2, 96].

Процес творчості неможливий без суб'єкта творчості – творця, тобто творчої особистості. Педагогічний словник творчу особистість визначає як особистість, що має «...здібності, мотиви, знання і уміння, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [8]. Основою формування творчої особистості є феномен індивідуальності. Щоб ефективно виховувати індивідуальність майбутнього вчителя, треба зберегти її своєрідність і підняти особистість до рівня творчості.

Творчу індивідуальність насамперед характеризують: 1) сформованість у неї творчих здібностей, наявність творчого потенціалу, потреби у творчій праці на користь суспільства з метою самореалізації, самоствердження; 2) можлива диференція творчої діяльності, її визначеність у чомусь конкретному (мистецтво, професійна праця); 3) певний рівень творчих досягнень людини; 4) особистий стиль творчості; 5) наявність ієрархії мотивів, серед яких мотив творчого самоствердження займає місце смислотворчого [6, 70].

С. Сисоєва відзначає, що творча особистість це індивід, який володіє високим рівнем знань та має творчі здібності: індивідуально-психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання [11].

За визначенням американського психолога Фромма творчі здібності (від лат. creatio – творення) – «це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; це спрямованість на відкриття нового і здатність глибокого усвідомлення свого досвіду» [5].

Проведений аналіз дозволив нам визначити творчі здібності майбутніх учителів хореографії як такі особистісні утворення, які спонукають до постійного творчого пошуку, необхідності оволодіння творчими вміннями, результатом чого є створення нових зразків елементів педагогічно-хореографічної діяльності за критеріями новизни, оригінальності та об'єктивної значущості.

Для виявлення і цілеспрямованого розвитку творчих потенційних можливостей, які проявляються у формуванні творчих здібностей майбутніх учителів, сенситивним є передусім студентський вік. Виховання творчої особистості ми розглядаємо як формування її цінної сфери, моральних почуттів, ідеалів її світобачення.

У цьому контексті, як підтверджують результати дослідження, необхідність забезпечення неперервності і систематичності включення майбутніх учителів хореографії у колективні форми художньо-творчої діяльності, зберігаючи при цьому самостійність у розвитку їхньої творчої активності, а також залучення їх до систематичного педагогічного й особистісного спілкування на основі захопленості спільною художньо-творчою діяльністю, сприяє формування цілісної творчої особистості майбутнього вчителя. Необхідно завжди пам'ятати, що головне педагогічне завдання – це виховання звички до праці [10, 31].

Щоб успішно розвивати творчу особистість студента, кожному учаснику педагогічного процесу слід чітко усвідомлювати механізми особистісного зростання студента, особливості самої ситуації взаємин викладачів і студентів та враховувати їх під час професійного навчання майбутнього вчителя хореографії.

Практика свідчить, що поєднання проблемно-пошукового, програмованого, модульного навчання дає змогу розвивати у студентів творче ставлення до оточуючого світу, до людей, до самих себе, до навчання, до праці, до життя, до національних традицій.

Використання у навчальному процесі проблемних ситуацій, які моделюють умови винахідництва, дослідництва, експерименту, сприяє розвитку творчого мислення майбутніх учителів хореографії.

Особливого значення в цьому процесі набуває побудова навчального заняття за діалогічним типом, де і викладач, і студенти проявляють інтелектуальну активність, зацікавлені в судженнях один одного, обговорюють альтернативні варіанти розв'язання педагогічних проблеми.

Творча взаємодія викладач та майбутній вчитель успішно активізується, якщо в освітньому закладі на належному рівні організовано співробітництво «викладач – студент», «студент – студент». Така діяльність характеризується певною системою установок, що виявляються в гуманності, соціальним підґрунтям якої є рівність та справедливість, і реалізується в процесі спілкування, діяльності, в актах співучасті, емпатії, сприянні та допомозі.

Зазначимо, що здібності та нахили особистості виявляються, розвиваються і формуються у творчій і самостійній діяльності. Викладач повинен враховувати особистісну і соціальну перспективу творчого розвитку студентів, який проявляється у творчій діяльності.

Творча взаємодія викладача і студентів можлива за умови реалізації викладачем практичного потенціалу студентів. Для того, щоб студент реалізував свої резервні можливості, відчув себе успішним, перетворився в суб'єкт власного розвитку і неповторної індивідуальності, викладач має формувати у майбутніх учителів хореографії уміння діяти в нестандартній, незнайомій ситуації. Проаналізувавши механізми педагогічного керівництва процесом творчого розвитку, Я. О. Пономарьов зазначив: «Управляти творчістю людини неможливо, не враховуючи її світогляду, переконань, потреб, інтересів, нахилів, здібностей, мотивів діяльності» [9, 268].

Дослідження науковців доводять, що намагаючись розвинути творчі здібності майбутніх учителів, треба залучати та спостерігати за ними у якомога більшій кількості видів діяльності, враховуючи при цьому їх інтереси і нахили, тому що творчі здібності найкраще проявляються саме у тій діяльності, до якої у студента є нахили.

Творчість притаманна не лише окремим особам. Творчість можна і треба розвивати в кожній людині. Проаналізувавши наукові дослідження та педагогічну практику щодо технології розвитку творчих здібностей студентів [12], ми адаптували їх напрацювання до професійного навчання майбутніх учителів хореографії. Відповідно, така діяльність повинна включати наступні основні компоненти:

1. Формування у майбутніх учителів з самого початку оволодіння педагогічною професією зацікавленості до творчої діяльності.
2. Виховання у студентів і постійне підтримання в них віри у власні творчі сили.
3. Спонування студентів до самостійного отримання необхідної інформації, тобто нових знань.
4. Розвиток індивідуальної творчої активності студентів з метою створення можливості відчувати радість творчості.
5. У процесі викладання нового матеріалу викладач повинен ставити завдання на можливе вдосконалення запропонованих прийомів, тим

самим сприяючи постійній націленості студентів на творче осмислення дійсності.

6. У процесі навчання викладач повинен пропонувати студентам вирішувати проблемні ситуації, які можуть виникнути у професійній діяльності.

7. Розвивати уяву як основу будь-якої творчості.

8. Включення студентів у роботу творчих груп, колективів (наприклад, гуртки, об'єднання). Формування у студентів критичності мислення, що носить конструктивний характер, тобто поряд із знаходженням недоліків одночасно пропонувати засоби їх усунення на основі отриманих знань та набутого практичного досвіду.

Ми поділяємо думку С. О. Сисоєвої, яка підкреслює, що для формування творчої особистості, необхідно розвивати такі здібності: проблемне бачення; здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей; здатність до винахідництва; здатність до дослідницької діяльності; вміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію; розвинене уявлення, фантазію; здатність до виявлення протиріч; здатність до подолання інерції мислення; здатність до виділення основного; здатність до всебічного опису явищ, процесів; здатність пояснювати, доводити, обґрунтовувати; здатність робити висновки; вміння переносити знання та досвід у нові ситуації; вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, скриті взаємодії; здатність до самоуправління; здатність до міжособистісного спілкування; здатність долати конфліктні ситуації [11].

Дослідження особливостей розвитку творчих здібностей особистості (В. І. Андрєєв, І. С. Волощук, Л. Б. Єрмолаєва-Томіліна, В. О. Моляко, Я. О. Понамарьов) доводять, що їх розвиток відбувається поступово: реалізація можливостей для розвитку одного рівня і тільки потім розвиток здібностей більш високого рівня. Тобто відбувається зростання рівня розвитку творчих здібностей від елементарного до більш складного.

Критеріями розвитку творчих здібностей за Е. П. Торренсом та Дж. Гілфордом є: продуктивність мислення (кількість висунених ідей); гнучкість мислення (кількість різних категорій відповідей, кількість змін аспектів предмета); оригінальність (до оригінальних відносять ідеї, що відрізняються від очевидних, банальних чи міцно усталених; також враховується частота використання цих ідей); деталізація (визначається умінням виділяти і описувати значущі деталі при висуненні нової ідеї).

В своєму дослідженні розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя хореографії ми використовуємо напрацювання С. О. Сисоєвої, яка для визначення розвитку творчих здібностей виділяє три рівні: високий, середній, низький. Під *високим рівнем* вона розуміє постійний прояв показників, що характеризують розвиток творчих здібностей у

діяльності студентів. *Середній рівень* – коли якості проявляються у половині ситуацій, за якими спостерігали. *Низький рівень* – відсутність чи мінімальний прояв показників. Визначення рівнів розвитку креативності здійснюється експертами за її методикою [11].

В. І. Андреев підкреслює, що рушійною силою розвитку творчих здібностей особистості є протиріччя: соціально-педагогічні, власне педагогічні, психологічні або особистісні. При цьому соціально-педагогічні протиріччя він розглядає як протиріччя між соціальними процесами і функціонуванням та розвитком педагогічної системи (частини соціальної підсистеми). Власне педагогічні протиріччя – це протиріччя, які виникають в процесі виховання і самовиховання творчих здібностей особистості в ході навчально-творчої діяльності студентів. Психологічні або особистісні протиріччя відображають причини становлення, саморуху творчих здібностей особистості. В. І. Андреев в основу розвитку творчих здібностей покладає діалектичний аналіз та вирішення цих протиріч[1].

В своєму дослідженні ми використовуємо напрацювання В. І. Андреева [1] та виділяємо такі компоненти творчих здібностей майбутнього вчителя хореографії:

1. *Мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості*: допитливість, творчий інтерес, бажання бути лідером, прагнення досягти нових висот і успіхів та отримати високу оцінку, потреба в оволодінні новою інформацією, почуття обов'язку і відповідальності, прагнення до самоосвіти, самопізнання, самовиховання.

2. *Інтелектуально-логічні властивості особистості*: здатність до аналітико-практичної діяльності, до здійснення розумових операцій порівняння, виділення головного, систематизації і класифікації, індукції і дедукції, пояснення, абстрагування, конкретизації та узагальнення, здатність описувати явища та процеси, давати визначення.

3. *Інтелектуально-евристичні здібності*: фантазування, вміння переносити знання і навички у нові ситуації, висунення гіпотез, генерування ідей, незалежність суджень, асоціативність мислення.

4. *Світоглядні якості особистості*: переконаність особистості у соціальному значенні творчої діяльності для науково-технічного і суспільного процесу, методологічний фундамент наукових чи естетичних досягнень.

5. *Моральні якості особистості*: чесність, скромність, сміливість, рішучість.

6. *Здатність особистості до самоуправління*: здатність до планування, цілепокладання і цілеспрямованість, здатність до самореалізації, самоконтролю, самооцінки.

7. *Комунікативні якості особистості*: здатність оволодівати передовим досвідом інших людей, швидко «схоплювати» і засвоювати нові раціональні методи і прийоми творчої діяльності; здатність до співробітництва; здатність відстоювати свою точку зору та переконувати інших; здатність успішно розв'язувати конфліктні ситуації у процесі колективної творчої діяльності.

8. *Естетичні якості особистості*: здатність керуватися у творчій діяльності принципами краси, гармонії, симетрії, цілісності, удосконалювати на основі цих принципів міжособистісні стосунки.

9. *Індивідуальні особливості особистості*: темп і стиль діяльності, працьовитість.

Висновки. На сьогоднішній день не має однозначного визначення творчих здібностей особистості та єдиного підходу до їх структурування. Проте, більшість науковців сутністю творчих здібностей вважають здатність породжувати нові, оригінальні ідеї, ефективно вирішуючи проблемні ситуації.

Проведене дослідження дозволило нам уточнити сутність поняття «творчі здібності майбутніх учителів хореографії» та проаналізувати різні підходи до визначення показників та компонентів, що характеризують рівень розвитку творчих здібностей особистості.

Перспективами нашого подальшого дослідження є розроблення програми розвитку творчих здібностей майбутніх учителів хореографії в процесі професійної підготовки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. - Изд-во Казанського университета, 1988. - 238с.
2. Волков І. П. Вчимо творчості. // Педагогический поиск / Сост. Н. И. Баженова; Пер. с рус. - К.: Рад. шк., 1988. - С.90-126.
3. Кичук Н. В. Формування творчої особистості вчителя / Н. В. Кичук. - К. : Либідь, 1991. - 96с.
4. Клепіков О. І., Кучерявий І. Т. Основи творчості особи: Навч. посібник. - К.: Вища школа, 1996. - 295с.
5. Моляко В. А. Психология решения школьниками творческих задач. - Киев: Рад. школа, 1983. - 101с.
6. Муртазаева Е. М. Індивідуально-творчий розвиток майбутніх педагогів // Педагогіка і психологія. - 2004. - № 3(44). - С. 69-76.
7. Ошо. Свобода. Храбрость быть собой. - СПб.: ИГ «Весь», 2006. - 192 с.
8. Педагогічний словник. - К.: Радянська школа, 1979. - 758с.
9. Пономарьов Я. А. Психологія творчості // Тенденція розвитку психологічної науки. - К.: Наука, 1988. - 296с.
10. Рождественская Н. В. Психология художественного творчества: Учеб. по-сobie. - СПб.: Издат. ун-та, 1995. - 271 с.
11. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навч. посібник. - К.: ІСДОУ, 1994. - 112с.
12. Устемиров К., Шаметов Н. Р., Васильев И. Б. Профессиональная педагогика / Под ред. К. Устемирова. - Алматы, 2005. - 432 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Спінул Ігор Васильович – доцент кафедри хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: дослідження особливостей професійної підготовки майбутніх учителів хореографії.